

DİVAN ŞİİRİNDE ÖLÜM KARŞISINDA ÂŞIKLARIN İSTEKLERİ

Yunus KAPLAN*

ÖZET

İnsanoğlunun kendisinden kaçışının mümkün olmadığı bir gerçek olarak karşısında duran ölüm, her hâliyle insanların zihinlerini sürekli meşgul etmiştir. Ölüm, divan şiirinde sevgiliyle birlikte aşk teminin şahsında şekillendiği âşık için de er veya geç tadılacak bir gerçek olarak karşısında durur. Ayrıca âşık için ölüm, sahip olduğu aşkın, kendine yaşattığı ıstıraplardan kurtuluşun bir vesilesi ve hayattaki varlık sebebi olan sevgiliye feda edilecek en kıymetli servettir. İster ıstıraplardan kurtulmak için olsun isterse de aşkı uğruna feda edilmek için olsun, âşıkların ölüm karşısında çevresindekilerden veya sevgilisinden birtakım istekleri vardır.

Bu çalışmada divan şiirinde âşıkların ölüm karşısındaki istekleri, çeşitli şairlerin şiirlerinden örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Divan şiiri, Âşık, İstek.

REQUEST OF LOVERS IN RELATION TO DEATH IN OTTOMAN POETRY

ABSTRACT

Any form of death which is not possible fact to be escaped for humankind has constantly occupied people's minds. Death is the real that lover could eventually experience with his lover in Ottoman Poetry. Also death that could be sacrificed to the lover and a reason of liberation from suffering of love itself is the most precious asset for the lover. Lovers have some demands for either

* Yrd. Doç. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yunuskaplan80@mynet.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

getting rid of pain or being sacrificed for the sake of love from people around them.

In this study, requests of lovers in relation to death will be explained by examples in the poems of variety poets.

Key Words: Death, Ottoman Poetry, Love, Requests.

Giriş

Divan şiirinin temel mazmun çerçevesini âşık-maşuk arasındaki ilişki şekillendirir. Şiirlerde en fazla işlenen konuların başında, sevgili ve ona ait güzellik unsurlarıyla bunlara karşı âşıkların yaklaşımı gelmektedir.

Divan şiirinde âşık, daima şairin kendisidir. Bu yüzden her şey sonuçta aşk ile ilgili görülür. Onun aşkı, mücerret güzelliğe duyulan bir aşktır. Âşığın gıdası üzüntüdür. Sevgiliden daima lütuf bekler. Sevgiliyle asla bir araya gelemez. Onunla olan beraberliği daima hayalîdir. Âşık sevgilisinden beklediği ilgiyi görmek şöyle dursun, ondan daima işkence ve eziyet görür. Bu durum karşısında bile sıkıntılara tahammül etmesini bilen, hâline şükreden âşığın sevgilisine karşı olan aşkı daha da artar. Hatta sevgilinin sahip olduğu güzellik karşısında canını, ona verecek kadar cömerttir. Ancak o, bir türlü sevgiliden beklediği ilgiyi göremez. Sevgiliden daima ayrı kalır. Bu da âşık için bir ölümdür. Bu nedenle hayat ile ölüm arasında bir bocalayış içindedir.¹

Ölüm, insanoğlunun er veya geç karşılaşacağı bir gerçek olarak karşısında durur. Ölüm sonrası bilinmezlik ve ölümün içinde barındırmış olduğu hüznün, ayrılık, acı gibi duygu ve düşünceler her zaman insanların zihinlerini meşgul etmiştir. İnsanoğlunun kabullenmekte zorlandığı, karşılaşmak istemediği bu kaçınılmaz gerçek etrafında toplumlarda birtakım âdet ve geleneklerin oluştuğu görülür. Bu âdet ve gelenekler, zamanla toplumsal kültürün bir ögesi hâline dönüşerek yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılmıştır. Bu öge, toplum tarafından benimsenen inanç ve düşünce sistemlerinde de kendini güçlü bir şekilde hissettirir.

Ölüm düşüncesi ve onun etrafında oluşan çeşitli âdet ve uygulamalar, genellikle toplumun mensup olduğu dinin emirleri

¹ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 52.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

çerçevesinde şekillenmiştir. İslam dinine mensup olan Osmanlı toplumu ve bu toplumun birer ferdi olan divan şairlerinin ölüm üzerine düşüncelerinin de İslâmî akideler içerisinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu düşünce ve uygulamalarda zaman zaman eski Türk inançlarının etkisi görülse de temel düşüncenin, mensup olunan İslâmî inancın bir gereği olarak bu dünyanın geçiciliği ve ölüm sonrası hayatın sürekliliği üzerine şekillendiği görülür. İnanç temelli şekillenen bu düşüncenin, ölünün toprağa defnedilmesi ve ölünün gömülmesinden sonraki mezar hayatına ilişkin insanların takınacağı tutum ve davranışlara da doğrudan etkisi bulunmaktadır.

Ölüm ve ölümlle ilgili düşünceler, sadece dinî inançların ve düşünce sistemlerinin değil, edebiyat ve sanat eserlerinin de temel konularından biri olmuştur. Evrensel bir gerçek olması nedeniyle gerek dünya edebiyatında gerekse bizim edebiyatımızda ölüm temasını değişik şekilleriyle ele alıp değerlendiren, çeşitli edebi türlerde yazılmış çok sayıda eser bulunmaktadır.²

Edebiyatımızda, özellikle de divan şiirinde ölümün ele alınışı ve ölümlle ilgili kavramların işlenişi, nazım şekillerine göre çeşitlilik arz eder. Mersiyelerde gerçekleşen bir ölüm olayı sonrasındaki duygular ve düşünceler dile getirilirken, gazelerde gerçekleşmemiş, tasavvur hâlindeki ölüm olayı ile ilgili duygu ve düşüncelere yer verilir. Ölüden ya da gerçekleşmiş bir ölümden söz edilmez. Divan şiirinde gazelerde yer verilen ölüm teması ölüm sonrası düşüncelerin, acıların, duyguların anlatılmasına yönelik olmayıp daha çok aşk acılarıyla kıvranan âşığın durumunu belirtmek, sevgilinin zulmünün âşığı ölecek duruma getirdiğini anlatmak için kullanılır.³

Divan şairlerinin ölüm konusuna bakışları, İslâm kültürü ve tasavvufî düşüncenin etkisindedir. Divan şairleri açısından ölüm, kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu sebeple beyitlerde bu konuyla ilgili ifade edilen düşünceler, ölümü sorgulamaktan çok şairlerin içinde buldukları kültür çerçevesinde bu konuyla ilgili şahsî fikirleridir. Ölüm kavramı, şairlerce tasavvufî açıdan yorumlandığında ise bir kavuşma, büyük bir bayram (şeb-i arûs) olarak değerlendirilir.⁴

Divan şiirinde kendisinden kaçışın olmadığı, katlanılabilir bir gerçek olarak görülen ölüm, dünyanın sıkıntılarından kurtuluş ve ebedî saadetin yakalandığı hayatın ilk basamağı olarak düşünülür. Bu

² Hanife Dilek Batıslam, “Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm” **Folklor/Edebiyat**, Ankara, 2003, C. IX, S. 34, s. 187.

³ **Agm.**, s. 187.

⁴ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Dergah Yayınları, İstanbul 1996, s. 363.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

yüzden divan şairi için ölüm, korkulacak bir mefhum olmanın ötesinde sabırsızlıkla beklenen bir gerçek kimliğe bürünmedir.

Divan şiiri geleneğinin temel şahıslarından biri olan âşık, ölümle her zaman iç içe bir ruh hâlinde olduğu için canını teslim etme karşılığında ölmeden önce veya sonra çevresindekilerden birtakım isteklerde bulunur. Bu isteklerin ana muhatabı genellikle, hayattayken kendisinden bir türlü ilgi göremediği sevgilidir. Âşığın sevgiliyi muhatap almasının temelinde, onun ölmesine sebep olarak sevgilinin yaptığı eziyetler ve âşığın sevgiliden ilgi görme amacıyla son bir umut olarak ondan kendisini öldürmesini istemesi yatar. Âşıkların ölmeden önce veya sonra gerek sevgililerinden gerekse de çevresindekilerden yapılmasını arzuladığı istekler, farklılıklar gösterir.

Sürekli acı çeken, içinde bulunduğu şartlar itibariyle ölümle burun buruna yaşayan âşığın ölüm karşısında takındığı tavır ve ölüm karşısındaki istekleri, şairler tarafından çeşitli mazmun ve sanatlarla birlikte şiirlerde ilham kaynağı olarak sık sık kullanılır.

A. Ölmeden Önce Yapılması İstenen İstekler

Divan şiiri geleneğinde âşık için ölüm, sevgiliye kavuşmanın bir aracı, teninde emanet olarak duran canın gerçek sahibine teslim edilmesidir. Onun için sevgili bir sultan, âşıkta onun kölesidir. Sevgili, öldürmek de dâhil, âşığın üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahiptir:

Boynı baḫlu bendesidür bend-i zülfiñüñ göñül
Dile âzâd it efendi dile öldür dile şat (Hicrî, yk.16b)
Yoluña cânım fedâ'derin ne eglersin beni
Öldürüseñ gel sen öldür bende-i fermânınam
(Nedîm, G.91/3)

Genellikle sevgilinin eziyetlerinden kurtulmak için ölümü arzulayan âşığın gözünde ölüm, korkulacak bir olay değildir. Çünkü ölünmediği müddetçe sevgiliye kavuşmanın imkânı yoktur:

Can virmedükçe vuşlat-ı cânân olur mı hîç
‘Ankâ-şikâr dâne-i imkân olur mı hîç (Hâkim, G. 18/1)

Sevgilinin en büyük özelliği vefasız olmasıdır. Kendisini seven hakikî âşıklarına daima işkence ve eziyette bulunur. Onun yaptığı bu işkence ve eziyetlere karşı dayanacak tahammülü kalmayan âşık, sevgilisinden bir an önce canını alarak çekmiş olduğu dertlerden kendisini kurtarmasını ister:

Sînemi tîğ ile yarup beni öldürse hemân
Ya'ni kırtarsa ğamumdan beni yârân olsa (Ziyâî, G. 399/3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Gel beni öldür hey âfet hañçer-i bürrân-ile
 Kırtulayın günde biñ kez ölmeden hicrân-ile
 (Sefikî, G. 58/1)

Dir imişsin yarın öldürsem gerekdür anı ben
 Gel bu gün öldür öninde öldüğüm ferdâyı ko
 (Hayretî, G. 386/5)

Nev-cüvânum beni öldür gam ile pîr itme
 Kerem it begcegüzüm hayr işi te'ħîr itme
 (İshâk Çelebi, G. 233/1)

Sevgilinin kendisini öldürmesi karşılığında canını ve kanını onun yoluna harcamaya hazır olan âşık, kendisini dertlerinden kurtarması hâlinde ona duacı olacağını söyler:

Seni öldürmek istese cânân
 Eyle şükürâne cânuñı kırbân (Âşık Çelebi, G. 49/1)
 Kınuma teşne imiş hayli melek zâtuñ için
 Beni öldür ideyin kınumı yoluñda sebîl (G. Âlî, G. 308/4)
 Gel öldür Hicrîi kırtar belâdan
 Du'âlar eylesün saña ölince (Hicrî, yk.41a)

Ancak sevgili, daha çok acı ve ıstırap çekmesi için bir türlü âşığı öldürmeye yanaşmaz. Bu da âşığı canından bezdirir:

Şimdiye dek yüz kez öldürmek mu'karrerdi beni
 Günde biñ kez öldüğü yegdür diyü öldürmedi
 (İshâk Çelebi, G. 330/2)

Ey Mesîhî bizi öldürmeye 'âr ideli yâr
 Hağ bilür dünyeden usandug u cândan bezdük
 (Mesîhî, G. 35/5)

Sevdiğinin yaptığı eziyetler karşısında âşık sağ kalırsa, son bir umut olarak çevresindekilerden kendisini öldürmelerini ister:

Bu cevr ü bu cefâ ile bu zecr-i hicr ile
 Öldürmez ise yâr beni öldürtüñ beni (Ziyâî, G. 450/2)

Mesîhî, ölmeden önceki son nefesinde vefasız, puta benzeyen sevgili için bağırıp inlemek için ecele seslenerek ondan dilini bağlamamasını ister:

Dem-i âħirde dilüm bağlama ey dest-i ecel
 K'ol vefâsuz şanem için biraz efgân kılam
 (Mesîhî, G. 167/4)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

B. Ölüm Sonrası Vasiyet Niteliğindeki İstekler

Vasiyet, bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği işlerdir. Vasiyette yapılması talep edilen istekler, kişinin ruh yapısına, içinde bulunduğu şartlara, sahip olduğu kültürel ve toplumsal yapıya göre çeşitlilik gösterir. Kişilere göre değişen bu isteklerin temelini, hayattayken yapılamayan işler veya arzulanıp da bir türlü sahip olunamayan değerler teşkil eder. Bazen şartların elvermemesi, bazen maddi imkânsızlıkların yetersizliği, bazen de ömrün fırsat vermemesi sebebiyle kişi, öldükten sonra bu isteklerinin yapılmasını en yakınlarından başlayarak çevresinden ister.

1- Mal Varlığının Taksimi ile ilgili İstekler

Gerçek anlamda aşk derdine yakalanan âşıkların öldükten sonra kendinden sonrakilere bırakabilecekleri bir şeyleri yoktur. Çünkü onların bu dünyadaki servetleri dert ve gamdan ibarettir. Aşağıdaki beyitte Süheylî, bu gerçeğe temas etmektedir:

Benüm yok derd ü gamdan ayru nesnem
Ölürsem derd ile gam yiye vâris (Süheylî, G. 37/4)

Kendisi öldükten sonra hiçbir şeyinin kalmadığını söyleyen Mesîhî, mirasçılarının vücudundan arta kalan kemiklerini paylaşmasını ister:

Mesîhî kaldı uş bir dost bir post
Öliceğ üstüñ'ânun ala vâris (Mesîhî G. 24/6)

2- Salâ Okunmasıyla ilgili İstekler

İslâmî usullere göre ölen bir kişiden çevredekilerin haberdar olması için minarelerden salâ okumak âdettendir.

Enverî, ayrılık derdiyle ölmesi hâlinde; iniltilerinin minareye benzeyen âhına çıkarak salâ okumasını ister:

Bir cum'a küşesinde ölürsem firâğ ile
Nâlem menâr-ı âha seğirdüp şalâ vire (Enverî, G. 223/4)

3- Cenazenin Yıkanması ile İlgili İstekler

Cenazelerin yıkanması, İslâmî inanç değerleriyle şekillenen Osmanlı kültür hayatının önemli uygulamalarından biridir. Ölen kişilerin bedenlerinin öteki dünyaya temiz gitmesi amaçlanan bu uygulama, çeşitli usullerle gerçekleştirilir.

İçinde yanan ateş sebebiyle kefeninin tutuşmasından endişe duyan Zâtî, bu ateşin sönmesi için öldüğü zaman bedeninin kar suyuyla yıkanmasını ister:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Öliceğ luṭf idüñ âb-ı yağ ile yuñ bedenüm
Sīnemüñ sūzi ile tutuşa şāyed kefenüm (Zâtî, G. 943)

Hayretî, öldüğü zaman bedeninin sevgililerin kendisi için dökecekleri kanlı gözyaşlarıyla yıkanmasını ister:

Yumağ için ben perîşân-rūzgârı öliceğ
Cem^e olup kan ağlasun bir nice yārân üstüme
(Hayretî, G. 406/5)

Hayâlî ise sevgilinin yanağını öpmeden ölmesi hâlinde, cenazesinin yıkanacağı suyun şeftali dallarıyla ısıtılmasını ister:

Almadan büse-i yârı ger ölem ey hem-dem
Şuyum ısıtmağa şeftali budağın yağasın (Hayâlî, G. 405/4)

4- Kefen ile İlgili İstekler

Kefen, ölümlerin gömülmeden önce sarıldıkları beyaz bez parçasıdır.

İslâmî gelenek içerisinde şehit olanların yıkanmadan kefenlenmesi âdettendir. Bu yüzden ölümler kefenle sarıldıklarında, kefen kanlanır. Âşıklar da aşk yolunda şehit oldukları için kefenleri kanlar içinde kalır. Aşağıdaki beyitlerde bu düşünceye atıfta bulunulmuştur:

Ben şehîd-i tîğ-i ıışğ oldıguma şāhid yeter
Lāleler kanlı kefenlerle mezārümde ‘ıyān
(Âşık Çelebi, G.52/2)

Dāğ-ı mihnetle beni öldürse ol gül-pîrehen
Lāle-veş şarsın baña derd ehli bir kanlı kefen
(Hayâlî, G.425/1)

Şehit olanlara karşı yapılan muamelelerden biri de onları kefenlemeden elbiseleriyle gömmektir. Aşağıdaki beyitlerde bu uygulamaya dikkat çeken İshâk Çelebi ve Hicrî, öldükleri zaman kefen istemezler:

ıışğ serdârı olan merd-i ğarîbüñ olmaz
Şağ iken pîreheni öldüğü vaḳtın kefeni
(İshâk Çelebi, G. 331/6)

Şevḳle ten cübbesin çāk it degül kim pîrehen
Kim dimişlerdür şehîd-i ‘aşka yaraşmaz kefen
(Hicrî, yk. 37b)

Fuzûlî, diriyken vücudunun yaralarına konarak kendisine elbise olan pamukların, ölünce de kefen olmasını ister:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Penbe-i merhem-i dâğ içre nihândur bedenüm
Diri oldukça libâsum budur ölsem kefenüm

(Fuzûlî, G.183/1)

Sevgilinin kendini öldürmesiyle bayram yapan Meâlî,
bayramlık kefene sarılmak ister:

Yâr öldürdü beni bugün baña bayrâmdur

Dostlar bi'llâhi şaruñ baña bayrâmî kefen (Meâlî, G. 185/6)

Sevgilinin yanağının hasretiyle ölen Ziyâî, gül yaprağından
bir kefene sarılmak ister:

Hasret-i 'arız-ı yâr ile ölürsem hayfâ

Berg-i gülden tenüme bir kefen eyleñ peydâ

(Ziyâî, G. 19/1)

Hayâlî ise cesedinin sarılacağı kefene seslenerek ondan
öldüğü zaman sevgilinin hasretiyle oluşan yaraları gizlemesini ister:

Kimseye gösterme dâğ-ı hasretin cānānımın

Öldüğümde ey kefen eyle baña settârlık

(Hayâlî, G. 255/4)

Sevgilisinden ayrı kalan Hayretî, ecelin kendisine yâr;
kefenin de gömlek olmasını ister:

Ey ecel yâr ol baña yâr oldı çün benden cüdâ

Ey kefen ben haste-i 'uryāna gel pīrāhen ol

(Hayretî, G.262/3)

Necâtî, gümüş tenli sevgilisinin kendine sarılması hâlinde;
ölerek vücuduna kefen sarılmış gibi olur:

Mümkün midür ki şarıla bir sīm-ten baña

Ölem gidem meger ki şarıla kefen baña (Necâtî, G. 16/1)

5- Tabut İle İlgili İstekler

Cenazelerin mezarlıklara götürülmesi için içine konuldukları
tahtadan yapılmış sandıklara tabut denir. Şiirlerde genellikle şekli
itibarıyla ele alınan tabuta konan kişi, âşıklardır.

Hamdullah Hamdi, sevgilinin yanağı ve beni sevdasıyla
ölmesi hâlinde, tabutunun fildişi ile abanozdan yapılmasını ister:

O haste-dil ki ölür hadd ü hâl derdiyle

Gerek ki anuñ ola tãbütü ābnūs ile 'āc

(Ham. Hamdi, G. 25/5)

Ahmet Paşa sevgilinin serviye benzeyen boyunun hasretiyle
ölmesi hâlinde tabutunun şımşaddan (servi) yapılmasını vasiyet eder:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Serv-i kıddüñ hasretinden öliceğ t̄abütumu
Eylerim şāhum vaşşiyet k'ideler şimşāddan

(A. Paşa, G. 241/4)

Aynı şekilde Meâlî, sevgilinin kırmızı la'le benzeyen dudağının hasretiyle ölmesi hâlinde tabutunun mercandan yapılmasını ister:

Hasret-i la'li ile ölürsem

Baňa mercāndan eyleñüz t̄abüt (Meâlî G. 277/4)

Sevgilinin yanağı ve boyunun arzusuyla can veren Hicrî, onun boyuna benzerliğinden dolayı tabutunun serviden, yanağına benzerliğinden dolayı da kefeninin gülden yapılmasını ister:

‘Arız u kıddüñ hevāsıyla düşüp cânlar virür

Servden t̄abüt umar gülden kefen ister gönül (Hicrî, yk. 34b)

Necâtî, sevgilinin saçının derdiyle ölürse tabutuna kara Kabe örtüsünün örtülmesini ister:

Qara Kabe örtüsü ile örtesiz t̄abütumu

Öliceğ zülf-i gamından dostlar qardaşlar (Necâtî, G. 123/3)

Enverî ise sevgilinin yanağını düşünerek öldüğünde, tabutunun yasemin çiçekleriyle süslenmesini ister:

Ölürse ruhların fikriyle iy meh Enverî hastañ

Tonatsun ehl-i gam t̄abütünü iy gül semenlerle

(Enverî, G. 214/5)

6- Cenaze Namazı ile İlgili İstekler

Bâkî, öldükten sonra kıymetinin dostlar tarafından musalla taşında bilinip arkasında saf saf cenaze namazına durulmasını ister:

Qadrüñi seng-i muşallāda bilüp ey Bâkî

Turup el bağlayalar qarşuña yārān şāf şāf (Bâkî, G. 229/9)

7- Cenazenin Taşınmasıyla İlgili İstekler

Ölen bir kişiye karşı yapılan son görevlerden birisi de hep beraber onun cenazesinin mezarlığa kadar götürülmesidir.

Cemâlî, öldüğü vakit cenazesinin cahiller tarafından taşınmasından utanç duyacağını söyleyerek sevdiği kişilerce taşınmayı tercih eder:

İy Cemâlî öliceğ yārān götürsün meyyitüm

Cāhilüñ boynında yük olmaq hacāletdür baňa (Cemâlî)

Ümîdî, öldüğü zaman baş üstünde taşınan cenazesine, sevdiği kişilerin eşlik etmesini ister:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Öliceğ halk cenāzem götürüp baş üzre
Ey Ümîdî düşeler öñüme yārān şāf şāf (Ümîdî, G. 100/6)

Mesîhî ise sevgilinin kapısında ölmesi hâlinde, cenazesinin sevgilinin itleri tarafından taşınmasını arzular:

Ben öliceğ kapuñda cenāzem götürmege
Cem^c olup itlerüñ yapışa üstüh^çānuma (Mesîhî, G. 239/2)

Ahmet Paşa da tabutunun arkasından gelirse sevgilisine hakkını helal edeceğini söyler:

Çanımı helāl eyleyeyin saña gelirseñ
Tābütumun ardınca bir iki kadem ey dost (A. Paşa, G. 16/3)

8- Mezar ile İlgili İstekler

a. Mezarın Yeri ile İlgili İstekler

Ömür boyu sevgiliden ayrı yaşamak zorunda kalan âşıklar, hiç olmazsa öldükten sonra ondan uzakta olmak istemezler. Bunun için mezarlarının sevgilinin yaşadığı yere yakın bir yerde olmasını isterler.

Servi boylu sevgilinin hasretiyle can veren Bâkî, öldükten sonra sevgilinin boyuna benzediği için bir servinin gölgesinin düştüğü yere defnedilmeyi ister:

Ger ölürsem hasret-i kaddiyle ol servüñ beni
Bir yire defn eyleñüz kim sāye-i ^car^car düşer(Bâkî, G. 119/2)

Cenazesinin sevgilinin köyüne defnedilmesini uman Hüdâyî, bu durumda mezarının cennet bahçesine döneceğini söyler:

Ger ser-i kūyuñda defn eylerler ise meyyitüm
Ka^cbe haçkı ravzam ola cennetü'l-me^vā gibi
(Hüdâyî G. 245/11)

Hafîd ise öldüğü zaman mezarının sevgilinin göğsü, kefeninse onun gömleği olacağını söyleyerek ölmekten gam yemez:

Gam degil ^caşğ-ı maħabbetle ölürsem zīrā
Maçberim sineñ olupdur kefenüm pīrehenüñ (Hafîd, G.

57/3)

Sevgilinin yurdunu cennete eşdeğer gören Hayâlî, aşk derdinden ölmesi hâlinde sevgilinin köyüne gömülmeyi vasiyet eder:

Gam-ı ^caşğında ölürsem ser-i kūyuñda defn eyleñ
Şehîd olanların çünkim yeri Firdevs-i a^clādur
(Hayâlî, G. 149/3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Selîkî ise sevgilinin yurdunun arzusıyla öldüğü zaman, cennet bahçelerine benzeyen bir gül bahçesine gömülmenin hayalini kurar:

Ârzū-yı ser-i kūyıyla ölürsen yārūñ
Gülşen-i bāğ-ı cinān ola Selîkî vaţanum (Selîkî, G. 43/5)

b. Mezarın Kazılmasıyla İlgili İstekler

Ziyâî, sevgilinin çene çukurunun hasretiyle ölmesi hâlinde mezar kazıcının kabrini hoşça kazmasını ister:

Hasret-i çāh-ı zenaĥdānuñla çāk olursa ten
Ķabrūmi luĥ eylesün bir hoşça Ķazsun gūr-ken
(Ziyâî, G. 324/1)

c. Mezarın Özelliği ile İlgili İstekler

Mezar yapımında genellikle mermer tercih edilir. Ayrıca ölen kişinin hatırasına saygı göstermek amacıyla mezarının şekil olarak güzel ve alımlı olmasına dikkat edilir.

Gümüş tenli bir güzelin sevdasıyla ölen Necâtî, mezarının mermerden yapılmasını ister:

Bir sîm-ten firāĶına ölen Necâtîñ
Bi'llāhi mermer ile yapasız mezārını (Necâtî, G. 607/7)

Gelibolulu Sun'î, öldüğü vakit keder ordusuna karşı siper olması için mezarının mermerden yapılmasını ister.

Ben öliceĶ mezārımı mermerle yapalar
Ķ'ola sipāh-ı Ķuşşaya ey sîm-ten ĥisār (G. Sun'î, G.35/4)

İshâk Çelebi ise sevgilisinin öldükten sonra kendisini hatırlamasıyla mezarı mermerden yapılmış kadar mutlu olur:

Yine ölmüş 'aşıkın ol seng-dil yād eyledi
Ħayra girdi Ķabrini mermerle bünyād eyledi
(İshâk Çelebi, G. 287/1)

Nedim ise öldüğü zaman mezarının tuğlasının çamurunu sakinin su testisinin toprağından yapılmasını arzular:

Söyleyin sākîye öldükde Nedîm-i zānna
Eylesin taĥmîr-i ĥışt-ı laĥd ĥāk-i kūzeden (Nedîm, G. 110/5)

d. Mezar Taşı ile İlgili İstekler

Ölen kişinin gömüldüğü yerin baş ve ayak uçlarına birer taş dikilerek mezarın yerinin belli olması sağlanır. Ayrıca bu taşlar üzerine ölen kişiyle ilgili çeşitli bilgiler yazılarak mezarın sahibi hakkında çeşitli bilgiler verilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ziyâî, gurbet acısıyla ölürse mezarına büyük bir taşın mezar taşı olarak dikilmesini ister:

Bir ulu taşı mezârumda nişân eyleyesiz
Dostlar bunda ölürsem elem-i gurbetden (Ziyâî, K. 9/15)

Mezar taşlarına “hüve'l-bâkî, hüve'l-hayy, ruhuna fatiha” gibi birtakım ifadeler yazılması âdettendir. Aşağıdaki beyitte bu âdete dikkat çeken Mesîhî, mezar taşına hüve'l-hayy yazılmasını ister:

Mesîhî derd-i cānāndan ölürse
Yaza seng-i mezârında hüve'l-Hayy (Mesîhî, G. 266/7)

Behiştî, haşre kadar dil gibi (?) hâl ehline açıklanması için içindekilerin mezar taşına yazılmasını ister:

Haşre dek şerh itsün ehl-i hâle mānend-i zebān
Yazasuz der-i derūnumdan mezârum taşına
(Behiştî, G.494/3)

Hayâlî de ölse bile mezâr taşlarının hâl diliyle derdini anlatmaya devam edeceğini iddia eder:

Ölsek Hayâlî derdimizi ‘āleme yine
Söyler zebān-ı hâl ile seng-i mezârımız (Hayâlî, G. 194/5)

Sevgilinin yaşadığı evin eşiği, âşıkların kavuşup yüz sürmek için can attıkları bir yerdir. Âşıklar, orada daima kanlı gözyaşları dökerler. Hatta sevgilinin eşiğinin taşı, âşıklar için öldükten sonra bile vazgeçilemeyecek kadar kıymetlidir.

Bunun için âşıklar, öldükten sonra bile mezarlarına sevgilinin eşik taşının mezar taşı olarak dikilmesini isterler:

Mezârum ravza-i cennet civârı ola öldükde
Dikilse başum üstine nigāruñ işigi taşı
(İshâk Çelebi, G. 299/2)

Yārūñ işigi taşını levh-i mezâr idüñ
Tā kim ‘Atâyî söylene nām u nişānumuz
(Nev’î-zāde Atâyî, G. 99/5)

Sevgilinin en önemli özelliklerinden biri de gözleriyle âşığı öldürmesidir. Böyle bir durumla karşılaşacağını bilen Nev’î, mezarının sürme taşından yapılmasını vasiyet eder:

Nev’îyi çeşmi katl idicek vārişüm olan
Sürme taşından eyleye mîl-i mezârımı (Nev’î, G. 524/5)

Gelibolulu Âlî, sevgilisi tarafından öldürülmesi hâlinde mezar taşlarının bu olaya şahitlik edecek olmasıyla teselli bulur:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Cefâ ile beni ol seng-dil öldürse ey ‘Âlî
Şehâdet itmege bârî iki seng-i mezârum var (G. Âlî, G. 89/5)

Fuzûlî ise gam ateşinden bir alev olduğunu söylediği kabrinin taşına, kınama okunun atılmamasını ister:

Ğabrim taşına kim ğam odumdan zebânedir
Ta‘n oğın atma kim ğatarı çok nişânedir (Fuzûlî, G. 75/1)

İshâk Çelebi mahşer günü bazen göğsünü bazen başını dövmek için Allah’tan, mezar taşından kendisini ayırmamasını ister:

Dögmek için ğâh sînem geh başum mahşer günü
İtmesün bâri Ğudâ seng-i mezârumdan cüdâ
(İshâk Çelebi, G. 2/5)

Fuzûlî, sevgilinin diyarında ölmesi hâlinde mezarına taş dikilmemesini servi boylu güzelin gölgesinin düşmesini ister:

Mezârum üzre kıoymañ mîl eger küyuñda cân versem
Kıoyuñ bir sâye düşsün ğabrüme ol serv-ğâmetden
(Fuzûlî, G. 212/2)

Süheylî de aşk yolunda ölenlerin hiçbir şöhrete ihtiyaçlarının olmadığını söyleyerek öldüğü zaman mezârına taş dikilmemesini ister:

Eyleme hengâm-ı mevtümde baña seng-i mezâr
Küşte-i ‘ışkuñ olan nâm ü nişâni n’eylesün
(Süheylî, G.236/5)

Bir başka beyitte ise sevgilinin işkenceleriyle ölen âşık, gömüldüğü yerin bilinmemesi için mezarına taş dikilmemesini ister:

Ölürsem cevr-i cânân ile taş dikmeñ mezârumda
Nişânum ğalmasuñ küyında ol bî-rağm cânânuñ
(Ziyâî, G. 230/6)

9. Defin Sırasında Yapılması İstenen İstekler

İshâk Çelebi, öldüğü zaman sevgilisinin kendisine sövmesini ister. Çünkü kabre konulurken sevgilinin bu sövmeleri, onun için dua yerine geçecektir:

Dildâra diñ ki sîneme söğsün ben öliceğ
Ğoñ ğabrüme beni o mücerred du‘â ile
(İshâk Çelebi, G. 270/3)

Divan şiirinde sevgilinin üzerine bastığı topraklar, âşıklar için çok kıymetlidir. Bir türlü sevgilisine kavuşamayan âşık, onun bastığı topraklara yüz sürerek teselli bulmak ister.

Aşağıdaki beyitte Enverî, mezara konulunca üzerine atılan toprakları sevgilinin ayağının bastığı toprağa benzetir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Hāk-i pāy-i dil-beri zann eyledüm iy mäh kim
Yüzüm üstine mezārumdan döküldükçe türāb

(Enverî, G. 15/4)

Şair, başka bir beyitte ise mezara gömülürken üzerine sevgilinin amber kokulu saçlarından saçılmasını ister:

Ölürsem üstüme saçılsa bu gīsū-yı ‘anberden
Metā^c-ı hüsn-i dil-berden mezāra armağan olsa

(Enverî, G. 247/4)

10. Defin Sonrası İstekler

a- Sevgiliden İstekler

Âşığın mezara defnedildikten sonraki en büyük isteği, mezarını sevgilinin ziyaret etmesidir. Sevgili, hiç olmazsa bu şekilde öldükten sonra kendisine ilgi göstermiş olacaktır. Çünkü hiçbir günahı olmadığı hâlde onun ölümüne sebep olan, sevgilidir:

Ey kamer-ruḥ nūr-veş in bâri geh geh kabrümē
Tīg-i hecr ile beni çün bī-günāh itdüñ şehīd

(Mesîhî, G. 38/3)

Nāz ile kabrümē gel ey büt-i şîrîn-ḥarekāt

Görelüm rûḥ-ı revānuñ nicedür reftārı (Helâkî, G. 154/3)

Ey Selîkî gam-ı hecriyle biz öldük bâri

Ḳabrümüz üzre gelüp rûḥumuzu şād itsün (Selîkî, G. 53/5)

Sevgilinin âşığın mezarına gelip ona sövmesi bile dertli âşığa kabul olmuş dua gibi gelir:

Gelüp bir ḥayli sögmiş kabrüm üzre ol gözüm nūrı
Ziyâî derd-mende müstecāb olur du‘ādur bu

(Ziyâî, G. 380/5)

Âşık, bedeni coşup canlanacağı için sevgilinin kabrine ayak basmasını; toprağının da boyunun gölgesini kucaklayabilmesi için gölgesini mezarına düşürmesini ister:

Ḳabrümē başsañ ḳadem ten cān bulup cüş eyleye
Serv-i ḳaddüñ sāyesin ḥāküm der-āgüş eyleye

(Nev’î, G. 450/1)

Hayattayken vuslata bir türlü fırsat vermeyen sevgiliden Fasîhî’nin de son isteği, mezarının toprağına boyunun gölgesini düşürmesidir:

Vaşluña irgürmedüñ öldür de ey serv-i ḥurām
Sāye-i ḳaddüñ düşür bâri mezārum ḥākine

(Fasîhî, G. 290/2)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Eğer sevgili, âşık öldükten sonra onun mezarını ziyaret edecek olursa mezar, onun parlaklığıyla nurlanacaktır. Bu yüzden âşığın sevgilisinden son bir isteği, mezarına ziyarete gelmesidir:

Müstağrak oldu nûra bugün kabr-i Enverî

Cânâ revân olursan ölicez mezarına (Enverî, G. 233/5)

Çün şehîd eylersin ol gamzeyle hey kâfir beni

Bâri nûr insin mezarıma güzer kıl dâ'imâ (A. Paşa, G. 2/4)

Ölicez kabrümüze uğrar iseñ

Nûra müstağrak ola türbetümüz (Mesîhî, G. 105/5)

Ben ölicez kabrüme ger yâr ide bir kez güzer

Tâ kıyâmet nûr ine şakf-ı mezarumdan baña (Celîlî, G. 11/6)

Aslında âşık, sevgiliden hiçbir şey istemez. Sevgili tarafından âşığa söylenecek olan “kulum ölmüş” sözü bile âşık için vefa olarak yeter:

Baña vefâ yeter bu ki ben ölicez nigâr

Bir kez diye Me'âlî kulum eylemiş vefât (Me'âlî, G. 372/5)

Hatta âşık, sevgilisine kavuşmanın bayramında; sevgilisinden kendisini öldürüp vücudunu bin parçaya ayırarak itlerine kurban payı vermesini ister:

İd-i vaşluñda beni öldür tenüm şad-pâre kıl

Vir sevindür itlerüñ bezl eyle kurbân pâresi

(G. Âlî, G. 549/6)

Ahmet Paşa ise ayrılık ateşiyle kendisini öldüren sevgiliden kan pahası olarak hiç olmazsa bir öpücük vermesini ister:

Şevkin vedâ' içinde çün öldürdü Aḥmedi

Bir bûse ile bâri buyur kan-bahâcığım (A. Paşa, G. 197/7)

Behiştî ise mezarda gözlerinden ayrılan kirpiklerin, mezarına basan sevgilinin ayaklarına zarar vermemesi için sevgilisinden mezarından çizmesiz geçmemesini ister:

Gözümden ayrılan kirpiklerüm kâr eyleye şâyed

Ölürsem müzesiz geçme benüm ḥâk-i mezarumdan

(Behiştî, G. 425/2)

b- Çevredekilerden İstekler

Aşk derdiyle ölen âşık, bu hâlini gören çevresindekilere seslenerek öldüğünü sevgilisine söylemelerini ister:

Öldükde benüm hâlümü bi'llâhi görenler

Cân virdüğümü ıışk ile cânâna disünler (Revânî, G. 143/4)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Figânî de gurbette ayrılık acısıyla öldüğü zaman, sevgilisinin haberdar edilmesini saba yelinden ister:

Ben bu gurbetde garîbem ger ölem fürkat ile
Ey şabâ hâlümü luṭf it der-i cānāna ilet (Figânî, G. 7/3)

Nev'î ise bu arzusunu, mezarından bitecek olan otların yerine getirmesini bekler:

Öliceḳ hāk-i mezārumda biten her çemenüm
Dil olup söyleye ol serv-i dil-ārā gamını (Nev'î, G. 530/4)

Âşığın hayattayken en büyük hedefi sevgiliye kavuşmaktır. Ancak bir türlü bu hedefine kavuşamadan ölür. O, öldükten sonra bir nebze olsun teselli bulmak için sevgiliye benzerliğinden dolayı mezarına servi ağacının dikilmesini ister:

Ḥasret-i ḳaddüñ ile ger bu Mesîḫî vire cān
Ḳabri üstinde bite serv-i ḫurāmān-şekil (Mesîḫî, G. 150/5)
Öldüm ol servüñ ayağına yüzüm süremedüm
Serv diküñ başum ucında mezārumda benüm
(Âşık Çelebi, G.32/2)

Usûlî ise bu teselliye, sevgilinin sembolü olan güllerin mezarında açılmasında bulur:

Bu şevk ile ölürsen umarım Uşûlî kim
Ḳabrinde güller açıla tâze bahār ola (Usûlî, G. 2/9)

Şekil olarak çıkarmış olduğu âhlara benzerliğinden dolayı Necâtî de mezarının üzerine nergis çiçeğinin dikilmesini ister:

Nergis diküñ ki hey'et-i şırf ü elif dürtür
Tā kim mezārum üsti ḳamu şekl-i āh ola (Necâtî, G.20/7)

Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri, âşıkların düşkün olduğu güzellik unsurlarından biridir. Süheylî, sevgilinin ayva tüyelerinin derdiyle toprak olursa, bu tüyleri çağrıştırması bakımından mezarına yeşil bir örtü örtülmesini vasiyet eder:

Ġam-ı ḫaṭṭıyla ḫāk olsam Süheylî ol gül-endāmuñ
Vaşiiyet eyleyem örtsün mezāruma yaşıl ḫārā
(Süheylî, G. 18/5)

Revânî de mahşer gününe kadar mezarına çimenlerden yeşil örtüler örtülmesini ister:

Ġam-ı ḫaṭṭuñla ölürsem güzelüm ḫaşre degin
Sebz cübb'örte benüm üstüme ḳabrüm çemeni
(Revânî, G. 474/2)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Hayretî, mezarında biten ateşli otların kabrini ziyarete gelenleri yakmaması için ziyaretçilerinden ağlamalarını ister:

Qabrümüz üzre gelicek ağlaşuñ yoldaşlar
Yakmasun sizi bizüm oddur biten her kâhumuz

(Hayretî, G.144/4)

Âşığın gönlü daima sevgilinin saçlarında olmak ister. Ancak hayattayken buna bir türlü muvaffak olamaz. Bu yüzden hiç olmazsa öldükten sonra onun saçlarına kavuşmak ümidiyle kemiklerinden bir tarak yapılmasını vasiyet eder:

Ölürsem üstühânımdan vaşiyet kim kıluñ şâne
İrişem şâyed ol yüzden meger zülf-i perîşâne

(Hafid, G.220/1)

Fuzûlî, meşhur Su Kasidesi'nde eğer sevgilinin elini öpmeden ölürse toprağından testi yapılmasını ve onunla sevgiliye su verilmesini ister:

Dest-bûsı arzûsiyle ger ölsem döstlar
Kûze eyleñ topragum sunuñ anuñla yâre su

(Fuzûlî, K.3/13)

Behiştî, sevgilinin aşk meclisinde ölmesi hâlinde çömlekçiden mezarının toprağından içki kâsesi yapmasını ister:

Bezm-i ıřkuñda ölürsem hâkûmi cem'e eyleyüp
Kâse-i mey naqşını resm eylesün hazzâf aña(Behiştî, G.22/4)

Hayretî ise sevgilinin kırmızı dudağının fikriyle ölürse toprağından kadeh yapılmasını, kadeh yapımında da çamurun sevgililerin göz yaşlarıyla karılmasını ister:

Yâd-ı la'liyle ölürsem sâgar eyleñ topragum
Anı taħmîr itmege üstüme yârân ağlasun

(Hayretî, G. 378/2)

Veli, tanınmış kimselerin mezarlarında mum yakmak âdettendir.⁵ Hayretî de aşk kılıcıyla şehit olduğuna delil olması için haşre dek can kandilinin yakılarak mezarına asılmasını ister:

Şehîd-i tiğ-i ışık olduğuma rüşen delîl olsun
Aşılsun meşhedümde haşre dek kandîl-i cân yansun

(Hayretî, G. 339/4)

⁵ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Hzl. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 325.

Hicrî, haydutlara karşı hazır olması için aşk yolunda öldüğü zaman, kabrine taş yığılmasını ister:

Öliceğ rāh-ı ‘aşkında yığalar kabrüm üzre taş
Harāmîlük durur yollar k’ola ‘uşşāk hāzır taş

(Hicrî, yk. 29b)

Rakip, âşık-maşuk ilişkisinde âşıkla yarışan kişidir. Onun için kötü, çirkin, zararlı ve zalimdir. Sevgiliyle olan münasebeti âşığı üzer. Sevgilinin çevresinden asla uzaklaşmadığı için âşığı da ona yaklaştırmaz. Bu bakımdan rakip, sevgilinin mahallesinin bekçileri veya köpekleridir.⁶

Âşık, sevgilisine ulaşmasını engellediği için daima rakibe kin ve nefret duyar. Buna rağmen sevgiliye hizmet etme amacıyla öldükten sonra kemiklerinin, mahallesindeki bu itlere yemek olmasını ister:

Üleşünler öliceğ üstül’ânım farz imiş zîrâ
İşigün itlerine bezl-i cāndan bir nişān virmek

(G.Âlî, G.303/4)

İşiginde ölmege cān virdigüm Hicrî budur

İtlerine ta‘me ola üstül’ânı sînemüñ

(Hicrî, 81/5)

Öliceğ tāze cān bulmak muqarrerdür yine cānā

Seg-i kūyuñ nevāle idine ger üstül’ānumdan

(Hayretî, G.371/2)

Aynı hizmet düşüncesiyle Nihânî, Usûlî ve İshâk Çelebi, öldükleri zaman kafataslarının sevgilinin köpeklerine yemek çanağı olmasını isterler:

Ben öliceğ Nihānî kāse-i ser

Seg-i dildāruma sifāl olsun

(Nihānî, yk. 18a)

Öliceğ eşiginde başum olsa

Mahalleñ itinin bāri sifāli

(Usûlî, G. 138/4)

İşiginde öliceğ ola mı bir şāhib-i hayr

Ki ide kāse-i serden seg-i kūyına sifāl

(İshâk Çelebi, G. 152/4)

Âşık, sevgilinin yolundaki en büyük düşman olan rakibin mahşer gününde dirilmeyeceğini bilse ölümü seve seve kabul etmeye hazırdır:

Âgyār ile dirilmez isem ölüme hāzıram

Şükr-i Hüdā ki her marāzuñ bir devāsı var

(Necâtî, G. 131/6)

⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 23.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Hayâlî, öldüğü zaman kemiklerini sevgiliye gönderilmek için hazırlanmış birer mektup olarak görür. Mahallesinin itlerinden bu mektupları, sevgiliye ulaştırmasını ister:

Maḥabbet-nâmelerdür kim saña irsâl eder cānum
Ben öldükte seg-i kūyuñ götürse üstüñānumdan

(Hayâlî, G. 385/2)

Ziyâî de mezarına rakibin uğramamasını ister. Uğrayacak olursa mezar taşlarıyla onu taşa tutacaktır:

Uğramasun ḳabrüme mecnûn raḳīb-i bed-nihād
Maḳberüm taşından anı taşa tutmaḳdur murād

(Ziyâî, G. 5/1)

Sevgilinin mest gözleri tarafından öldürüldüğünde hiç kimse tarafından anılmayacağını bilen âşık, sevgilinin itlerinin kemiklerinden lâdes tutmasını bekler:

Kimse yād eylemez öldürse beni ol gözi mest
Üstüñānumla meger itleri duta yā dest

(Nev'î-zâde Atâyî, G. 17/1)

Sonuç

Tarihin her döneminde ölüm, insanların zihinlerini daima meşgul etmiştir. Bu yüzden insanoğlu, hayatta olduğu müddetçe ölümden kurtuluşunun olmadığı gerçeğini göz önünde bulundurarak genellikle teslimiyetçi bir yaklaşımla ölümü kabullenmiştir.

Osmanlı toplumsal hayatına da hâkim olan bu teslimiyetçi ruh hâli, bu toplumun birer ferdi olan divan şairleri üzerinde de etkili olmuştur. Ölümü er ya da geç tadılacak bir gerçek olarak gören ve bu gerçeklik etrafında bünyesinde birtakım âdet, gelenek ve uygulamalar vücuda getiren bir toplumun fertleri olan divan şairleri de mensup oldukları bu toplumun ölümle ilgili kültürel birikimlerini şiirlerine yansıtmışlardır.

Ölümlle ilgili yazılmış özel nazım şekillerinin dışında, genellikle gazelerde ölümün ele alınışı; aşkı uğruna birtakım sıkıntılara maruz kalan âşığın ölüm üzerindeki düşünceleri üzerinde yoğunlaşır. Sevdiğine karşı sahip olduğu son varlığı olan canını feda etmekten çekinmeyen âşık, bu fedakârlığı karşısında çevresindekilerden ve sevgilisinden birtakım isteklerde bulunur.

Bu isteklerin öldüğü zaman malının paylaşılması, cenazesinin en güzel şekilde yıkanarak kefenlenip toprağa gömülmesi, mezarının yapılması ve mezara gömüldükten sonra sevgili tarafından unutulmaması üzerinde yoğunlaştığı görülür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âşık bu isteklerinde genellikle ana muhatap olarak hayattayken kendisinden bir türlü ilgi göremediği sevgiliyi alır. Âşığın daha çok sevgiliyi muhatap almasının temelinde, onun ölümüne sevgilinin yaptığı eziyetlerin sebep olması ve âşığın sevgiliden son bir umut olarak ilgi görme amacı yatar.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan, Süheyl Beken, Sedit Yüksel ve Müjgân Cunbur, **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- ALTUN, Kudret, **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Dîvânı**, İstanbul Üniv. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989.
- AMBROS, Edith, **Candid penstrokes: The lyrics of Me'âlfî an Ottoman poet of the 16th century**, Berlin 1982, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Dec. 29.2004 versiyonu).
- AVŞAR, Ziya, **Revânî Divanı**, Kültür Turizm ve Bakanlığı Yayınları, <http://ekitap.kulturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F116CE81A0400AFB7B>, (ET:12.06.2010)
- AYDEMİR, Yaşar, **Behiştî Dîvânı**, MEB Yayınları, Ankara 2000.
- BATİSLAM, Hanife Dilek, "Divan Şiirinde Aşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm" **Folklor/Edebiyat**, Ankara, 2003, C.IX, S.34, s.186-199.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet- TANYERİ M. Ali, **Hayretî, Dîvânı**, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Dec. 31.2004 versiyonu).
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Helâkî Dîvânı**, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Feb. 20.2008 versiyonu).
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet-TANYERİ M. Ali, **Zâtî Divanı**, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1987.
- GÖKALP, Halûk, **Fasîhî Divanı, İnceleme-Metin**, Çukurova Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2001.
- GÜRGENDERELİ, Müberra, **Hasan Ziyâî, Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- HARMANCI, Mahmut Esat, **Süheylî Dîvânı**, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Oct. 12.2007 versiyonu).
- HİCRÎ, **Gazeliyyât**, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 377/2.
- İSEN, Mustafa, **Usûlî Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- İSEN, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek (Türk Edebiyatında Mersiye)**, Akçağ Yayınevi, Ankara 1994.
- KARAHAN, Abdulkadir, **Figânî ve Divânçesi**, İstanbul 1966. (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Dec. 31.2004 versiyonu).
- KAYA, Doğan, “Türk Halk Şiirinde Ölüm Sonrası Dilekler”, **Millî Folklor**, III (21), Bahar 1994, s. 57-63.
- KAZAN, Şevkiye, “Hamîdî-zâde Celîlî ve Gazelleri” **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 2/4 Fall 2007.
- KILIÇ, Filiz, **Âşık Çelebi Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF63FD91FC2A1E7D47A337D504B23756>, (ET:15.06.2010)
- KOÇ, ACAR Gülmedine, **Hafîd Dîvânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**, Cumhuriyet Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.
- KARAKÖSE, Saadet, **Nev’izade Atâyi Divanı, Kısmî tahlil-Metin**, İnönü Üniv., SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- KURNAZ, Cemal, TATCI Mustafa Tatçı **Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı**, MEB Yayınları, Ankara 2001.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Bâkî Divanı**, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F1832C1ED368FA0768>, (ET:10.06.2010).
- MACİT, Muhsin, **Nedîm Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- MENGLİ, Mine, **Mesihî Dîvânı**, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Jul. 24.2004 versiyonu).
- NIHÂNÎ, **Gazeliyyât**. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Mil Yz FB 260/2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- ONAY, A. Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı** (Hzl. Cemal Kurnaz). Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, **Hamdullah Hamdi Divanı'nın Tenkidli Metni**, Ankara Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- POYRAZ, Yakup, **Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim), Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin)**, 19 Mayıs Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2008.
- SELVİ, Muhammed, **Ümîdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı**, Afyon Kocatepe Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2008.
- SEVİNÇ, İbrahim, **Pervane Beg: Mecmû'atü'n-Nezâir (1b-29b)**, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.
- TARLAN, Ali Nihat, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- TARLAN, Ali Nihat, **Hayâlî Divanı**. MEB Yayınları, Ankara 1992.
- TARLAN, Ali Nihat, **Necâtî Beg Divanı**, MEB Yayınları, Ankara 1992.
- TULUM, Mertol-TANYERİ, M. Ali, **Nev'î-Dîvân (Tenkitli Basım)**, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları. (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Jul. 22.2004 versiyonu).
- TÜRKOĞLU, KÖSE Hayriye, **XVI. Yüzyıl Dîvân Şâiri Hüdâyî Hayatı-Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Gazi Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Dergah Yayınları, İstanbul 1996.
- YAKAR, Halil İbrahim, **Gelibolulu Sun'î Dîvânı ve Tahlili**, İstanbul Üniv., SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.
- YENİTERZİ, Emine, "Divan Şiirinde Ölümüne Dair Bazı Hususlar", *Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 1999, Sayı 5, s. 115-139.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

YILDIRIM, Ali, **İshâk Çelebi (Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Edisyon Kitiği)**. Fırat Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1991.

ZÜLFE, Ömer, **On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri**, Ankara 2006. (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Jul. 22. 2004 versiyonu).